

Special Education and Teaching

Abdullah ARKAN¹

Keywords

Special education,
teaching, special
education teaching.

Abstract

The purpose of this study; It is a description of the teacher training process by focusing on the factors affecting the training of special education teachers in our country. In addition, a competency-based teacher training model was supported by a comparison between Germany and Turkey in order to reveal the problems that arise in the teacher training process in special education today and to increase the quality of the teacher training process and its results in order to solve these problems. In addition, students in need of special education were examined according to the points in which they differ from their peers in the areas of cognitive aspect, language development, physical structure, social and emotionality, and the areas in which they need support education. "Special education"; It is evaluated within the general education system within the scope of the Basic Law of National Education and it is stated that special precautions and practices should be taken for individuals in need. It can be stated that there is a need to provide disabled individuals with individually prepared methods, techniques and tools, and differently developed training programs and plans for groups with different characteristics for each type and degree of disability in special environments for disabled individuals. In conclusion; Individuals with special needs were classified according to their areas of disability and it was concluded that educational environments should be differentiated according to the degree of disability of the individuals.

Article History

Received

10 September, 2023

Accepted

31 December, 2023

Özel Eğitim ve Öğretmenlik

Anahtar Kelimeler

Özel eğitim,
öğretmenlik, özel
eğitim
öğretmenliği.

Özet

Bu çalışmanın amacı; ülkemizde özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirilmesini etkileyen faktörlere odaklanarak, öğretmen yetiştirme sürecinin betimlenmesidir. Ayrıca, günümüzde özel eğitimde öğretmen yetiştirme sürecinde ortaya çıkan sorunları ortaya koymak ve bu sorunları çözmek için öğretmen yetiştirme sürecinin ve sonuçlarının niteliğini artırmak amacıyla yeterlilik temelli bir öğretmen yetiştirme modelini Almanya - Türkiye karşılaştırması ile de desteklenmiştir. Bununla birlikte özel eğitime muhtaç öğrencilerin bilişsel yönü, dil gelişimi, fiziksel yapısı, sosyal ve duygusallık alanlarında yaşlarına göre farklı gösterdikleri noktalara ve destek eğitimine ihtiyaç duydukları alanlara göre incelenmiştir. "Özel Eğitim"; Milli Eğitim Temel Kanunu kapsamında genel eğitim sistemi içerisinde değerlendirilmekte ve gereksinimi olan bireylere yönelik özel önlem ve

¹ Corresponding Author. ORCID: 0009-0000-8598-2290. Milli Eğitim Bakanlığı, aarkann6@gmail.com

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

10 Ekim 2023

Kabul Tarihi

31 Aralık 2023

uygulamalar alınması gerektiği belirtilmektedir. Bireysel olarak hazırlanmış yöntem, teknik ve araçlarla ve engelli bireyler için özel ortamlarda her engel türüne ve derecesine yönelik olarak farklı özelliklere sahip gruplar için farklı olarak geliştirilmiş eğitim programı ve planlarıyla sunulmasına ihtiyaç olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak; özel gereksinime sahip olan bireyler gösterdikleri yetersizlik alanlarına göre sınıflandırmalar yapılarak bireylerin yetersizlik derecesine göre eğitim ortamlarının farklılaşması gerektiği sonucuna varılmıştır.

1. Giriş

Özel eğitim; bireylerin doğuştan gelen veya doğum sonrası çeşitli yaşantılar nedeni ile oluşmuş olan fiziksel, zihinsel, iletişime yönelik, sosyal ve duygusal gelişimlerdeki farklı özelliklere sahip olmaları nedeni ile kendisinde var olması gereken gelişimden farklı bir gelişim gösteren ve normal bireylere verilen eğitim ile eğitilmeleri mümkün olmayan bireyler için düzenlenmiş bir eğitim programıdır (Kizir ve Memişoğlu, 2017). Bu programlar, normal bireylere verilen eğitimin yeterli ve yararlı olmadığı durumlarda, destek eğitim bağlamından hazırlanmış programlar ile eğitimlerini sürdürebilen bireylere yönelik özel eğitim konusunda yetkin olan eğitimciler tarafından sunulmaktadır. Bireysel olarak hazırlanmış yöntem, teknik ve araçlarla ve engelli bireyler için özel ortamlarda her engel türüne ve derecesine yönelik olarak farklı özelliklere sahip gruplar için farklı olarak geliştirilmiş eğitim programı ve planlarıyla sunulması da özel eğitimin bir diğer özelliğidir (Baykoç ve Dönmez, 2010).

Özel eğitim öğrencileri çeşitli faktörlere göre üç farklı okul türünde eğitim almaktadır. Bunlardan ilki engel durumlarına göre kendileri için özel olarak hazırlanmış ve özel programlar uygulayan bağımsız okullar (görme engelliler özel eğitim okulları, işitme engelliler özel eğitim okulları, otizm özel eğitim okulları vb.) olarak faaliyet göstermektedir. Bir diğeri normal okullar bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarıdır. Bir diğeri ise özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencinin, söz konusu normal okullar bünyesindeki sınıflarda kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim alması durumudur (MEB Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2018). Özel eğitim öğrencilerinin eğitim yaşantıları, devlete bağlı olan kurumlarda 36 ayını doldurmalarını takip eden ay itibari ile başlayabilmektedir. Özel eğitime ihtiyaç duyan ve 36 ayını dolduran özel gereksinimli bireyler okul öncesi eğitiminden yararlanabilmektedir.

Eğer özel gereksinimli birey, okul öncesinde yer alan kademeleri tamamlama yeterliğine sahip değilse okul öncesi eğitimin devamı da veli isteği doğrultusunda sağlanabilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde MEB'e bağlı bulunan kurumlarda özel eğitim öğrencilerinin eğitiminin üç yaşını doldurduğu gün itibariyle başladığı belirtilebilir (MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 11). Öte yandan rehabilitasyon merkezlerinde durum devlete bağlı olan okullardakinden farklı olarak teşhisin konulduğu an itibari ile yaş sınırı gözetilmeksizin başlamaktadır. Özel eğitimde asıl olan erken teşhis ve bunu takiben erken başlanılan eğitimidir. Öğrencilerin tanısı ile başlayan tedavi süreci yine devlete bağlı örgün eğitim ortamlarında 22 yaşına kadar devam etmektedir.

Eğitim basamaklarının son ayağını oluşturan iş uygulama merkezleri özel eğitim öğrencilerinin eğitim yaşantılarının da son bölümünde yer almaktadır. Bu süreçten

sonra ise özel eğitim öğrencilerinin eğitimleri okul ortamında sonlanmakta ve aile ortamında hayat boyu devam etmektedir. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin eğitiminde birincil amaç; herhangi bir alanda yetersizliği olan bireylerin hayata olan bağlarını artırarak; onların bağımsız olarak yaşam becerilerini sürdürebilmelerini sağlamaktır. Bu bağlamda özel eğitimin en önemli amacının bireyin toplumsal yaşama uyum sağlamasını kolaylaştırmak olduğu ifade edilebilir (Coşkun, Dünder ve Parlak, 2014).

2. Özel Eğitim Nedir?

Özel eğitim gereksinimi olan bir çocuğun benzersiz ihtiyacını gidermede kişiye özgü tasarlanmış eğitim uygulamalarına özel eğitim denilmektedir. Özel olarak tasarlanmış eğitim, hak sahibi bir çocuğun ihtiyaçlarına uygun şekilde, eğitimin içeriğinin, metodolojisinin veya sunumunun uyarlanması anlamına gelmektedir. Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar, gelişimleri ve ihtiyaçları ile diğerlerinden farklı olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Eripek, 2005). Ülkemizde 573 sayılı kanun hükmünde kararnamede ise "Özel eğitim gerektiren birey" kavramı kullanılmıştır.

Bu bireylerin bilişsel yönü, dil gelişimi, fiziksel yapısı, sosyal ve duygusallık alanlarında yaşlıları ile kıyaslandığında farklı özellik gösterdikleri ve destek eğitimine ihtiyaç duydukları değerlendirilmiştir. İhtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak tasarlanmış öğretim sağlamak için bu öğrencilere bireyselleştirilen bir eğitim programı sağlanması gerekmektedir. Özel eğitim öğretiminin olmazsa olmazı bireyselleşmedir. Özel eğitimi tanımlayan tekil sıfat, bireyselleştirilmiş olmasıdır. Bireyselleştirme olmadan, özel eğitim mevcut değildir (Eripek, 2005).

Özel eğitim hizmetleri ile ilgili alan yazın incelendiğinde, dünyadaki eğilime paralel olarak Türkiye’de son yıllarda özel eğitim hizmet alanının hızla gelişmekte olduğu ve bu hizmetlerin daha önceki yıllara kıyasla yaygınlaştığı ve özel eğitim öğrencilerinin hayatını kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar yapıldığı belirtilebilir. Özel eğitim Türkiye’de 1950 yılı öncesinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın yürüttüğü bir hizmet iken, özellikle 1950’lili yıllardan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı’nın sorumluluğuna geçmiştir. Türkiye’de 1983 yılında 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu uygulamaya girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesini takiben, 1992 yılında MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Bu tarihten günümüz koşullarına cevap bilecek çağdaş eğitimi destekleyecek ve aynı zamanda özel eğitime sahip olan bireylerin ihtiyaçlarına cevap arzi oluşturabilecek bir kanun hazırlığı başlamıştır. Bu hazırlık yaklaşık beş yıl sürmüş ve 1997 yılında var olan yasa güncellenerek günümüzde hala yürürlükte olan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim ihtiyacı bulunan tüm çocukların almaları gereken eğitime yönelik gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelere bağlı olarak oluşturulmuş olan özel eğitime yönelik tüm hizmetleri ve uygulama basamaklarını gösteren son yönetmelik ise 2006 yılından itibaren kullanılmaktadır (Melekoğlu, 2014).

Bu süreçten sonra özel eğitim okulları ve özel eğitim sınıfları her kademedeki açılmaya başlamıştır. Meslek lisesi bağlamında ise Türkiye’de ilk kez 2016 yılında Mersin’de Meslek Lisesi özel eğitim sınıfları kurulmuş ve öncelikle diğer ilçelerde

daha sonra ise diğer illerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Özel eğitim sınıflarının yönetimi mevcut bulunduğu okul bünyesinde farklı bir kişi tarafından değil, bulunduğu okulun yöneticisi tarafından yapılmaktadır. MEB'in okul yöneticisi atamak için oluşturduğu atama yönetmeliğine göre "Görevlendirileceği eğitim kurumu ile aynı tür ve seviyede bulunan eğitim kurumlarından birinde öğretmen olarak görev yapabilecek özelliklere sahip olan ve görevlendirileceği eğitim kurumu ile aynı tür ve seviyedeki eğitim kurumlarından birinde maaş karşılığında girebileceği ders bulunan eğitimciler okullarda yönetici olarak görevlendirilirler." (MEB Yönetici Atama Yönetmeliği, Madde 5).

Türkiye'de örgün eğitim veren okul türleri bünyesinde eğitim faaliyetlerini gerçekleştiren özel eğitime yönelik uygulamalar kaynaştırma uygulaması olarak normal sınıflarda, okullara bağlı özel eğitim sınıflarında, hastanelerde oluşturulan sınıflarda, okul bünyesinde açılan ve okul ders dışı zamanlarda faaliyet gösteren destek eğitim odasında ve evde eğitim olmak üzere beş farklı şekilde sınıflandırılmaktadır (Karabörk, 2018).

Bu bağlamda bir örgün eğitim kurumu çatısı altında beş farklı özel eğitim faaliyeti gerçekleştirilebilmektedir. Özel eğitim sınıfları da bu uygulamalardan biridir. Söz konusu özel eğitim sınıflarının işleyişi, eğitim şekli, sınıf mevcutları, dersteki öğretmen sayıları farklı olmasına rağmen bu işleyişin eğitimini almamış öğretmenlerin yönetici olmaları eğitim öğretim süreçlerinde aksamalar ve sıkıntılar yaşanmasına sebep olabilmektedir.

3. Özel Eğitimin Amaçları ve İlkeleri

Özel eğitimde temel amaç ; "özel eğitim gereksinimi olan bireylerin bağımsız olarak tek başlarına yaşamalarına yardımcı olmaktır (Cavkaytar ve Diken, 2007). Özel eğitimin amaç ve ilkeleri "Milli Eğitim Temel Kanunu" kapsamında "Özel Eğitim Hizmetleri" yönetmeliği" Madde 5'e göre düzenlenmiştir. İlgili yönetmeliğe göre; özel eğitim ile bu eğitime gereksinim duyan kişilerin kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri ve çevresi ile uyum içerisinde olacak şekilde temel yaşam yeterliliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2007).

4. Özel Eğitim Hizmetleri ve Sınıflandırması

Özel eğitimi uygulama ve geliştirmeye yönelik faaliyetler "Bireyler eğitim ve öğrenim hakkından mahrum bırakılmaz" yargısı ile Anayasasının 42. Maddesi ile teminat altına alınmıştır (Coşkun, 2012). 5378 sayılı Engelliler Hakkındaki Kanunda (2005) engelli bireyler üzerinde durulmuş olup, özellikle "engelli bireylerin topluma kazandırılmasına" yönelik pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerde Özel Eğitim "Milli Eğitim Temel Kanunu" kapsamında genel eğitim sistemi içerisinde değerlendirilmekte ve "Özel Eğitim" gereksinimi olan bireylere yönelik özel önlem ve uygulamalar alınması gerektiği belirtilmektedir (MEB,2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018); "Özel eğitim hizmetleri ve sınıflandırılması" ile ilgili yayınladığı tanımlamalarda özel eğitimde öne çıkan en önemli temel öğenin; "eğitimin bireysel özellikler ve gereksinimler doğrultusunda tasarlanıp sunulması" gerektiğidir (MEB, 2018). Özel gereksinime sahip olan bireyler gösterdikleri yetersizlik alanlarına göre şu şekilde sınıflandırılmışlardır (Çakıroğlu, 2019):

- Otizmi olan bireyler
- Özel yetenekli bireyler
- İşitme engelli bireyler
- Zihinsel engelli bireyler
- Görme engelli bireyler,
- Bedensel engelli bireyler,
- Dil – konuşma bozukluğu olan bireyler,
- Öğrenme güçlüğü olanlar,
- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu olanlar.

Yapılan bu sınıflamadan da anlaşılacağı üzere eğitimde özel desteğe ihtiyacı olan bireylerin yetersizlik derecesine göre eğitim ortamlarının farklılaşması gerekmektedir. Milli Eğitim Sistemi içerisinde özel eğitim okul ve sınıfları oluşturmuştur (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996). Özel eğitim gereksinimi olan bireyler, kaynaştırma/bütünleştirme yolu ile farklı eğitim seviyelerinde ve özel ortamlarda eğitilmektedirler.

Kaynaştırma eğitimlerinin dışında özel eğitim için hazırlanan sınıflar, özel eğitim için ayrı yapılan (Özel Eğitim Anaokulu, Özel Eğitim İlkokulu, Özel Eğitim Ortaokulu, Özel Eğitim Meslek Okulu, Özel Eğitim Uygulama Okulu (I.-II.-III. Kademe) okullarda eğitim verilmektedir. Genel olarak özel eğitim programlarında, kişinin sadece kendisinin becerileri ile hayatta kalabilme ve temel akademik yetilerin sağlanmasına yer verilmektedir. Program kapsamında kazanılması amaçlanan bu beceriler American Association on Mental Retardation (AAMR) kurumunun tanımı esas alınarak belirlenmiştir. Özel Eğitim programında bu beceriler; öz denetim, sosyal uyum ve öz bakım becerileri eğitimleri şeklinde belirlenmiştir.

5. Özel Eğitim Öğretmenliği

Özel gereksinimli olarak tanımlanan grup bedensel özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri normalden oldukça farklılaşan çocuklar olarak tarif edilmektedir. Bu çocukların büyük çoğunluğunun eğitimden faydalanabilmeleri ve gereksinimlerinin karşılanabilmeleri için bireyselleştirilmiş eğitim programlarına ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyarlar (Şahbaz, 2019). Özel eğitim gerektiren, diğer bir deyişle özel gereksinimli öğrenciler, genellikle şu gruplarda toplanmaktadır (Eripek, 2005): - Zihin engelliler - Öğrenme güçlüğü gözlenenler - Duygu ve davranış bozukluğu olanlar - Bedensel yetersizliği olanlar - Konuşma ve dil sorunlular - İşitme engelliler - Üstün zekalılar ve üstün yeteneği olanlar Özel gereksinimli öğrenciler buldukları gruplara göre farklı eğitimler almaktadır. Hatta buldukları grupların içinde bile alınacak eğitimler birbirlerinden farklılık gösterebilir. Bedensel yetersizliği olan bir öğrenci evde eğitim alabileceken yine bedensel engeli olan farklı bir öğrenci okula gidebilecek durumda ise kurumda eğitimini sürdürebilir.

Öğrencilerin hangi eğitimleri nerede nasıl alacakları öğrencilerin bireysel engel durumlarına göre belirlenmektedir. Özel gereksinimli çocuklara sunulan eğitim hizmetleri (Metin, 2018): - Erken müdahale programları - Ev merkezli eğitim - Kurum merkezli eğitim (Özel eğitim okulları, iş okulları, okul öncesi eğitim kurumları, kaynaştırma sınıfları, destek/kaynak odaları, özel sınıflar ve rehabilitasyon merkezleri) Özel eğitim, genel eğitimden içerik yönünden yani nelerin öğretileceği yönünden farklılaşmaktadır. Olağan çocukların kendiliğinden edindikleri becerilerin büyük bir kısmını yetersizlikten etkilenmiş özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara, yoğun ve sistematik biçimde öğretmek gerekmektedir. Örneğin, giyinme, soyunma, yemek yeme becerilerini çocuklar, yetişkinleri gözleyerek, taklit ederek öğrenirler (MEB, 2006).

Özel gereksinimli bireylerin eğitimi için bu bireylerin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda özellikle üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde yetiştirilen özel eğitim öğretmenleri başta olmak üzere alanında uzman personel tarafından gerçekleştirilmektedir (Aksoy, 2016). Özel eğitim öğretmenlerinin uzman personelin başında geldiğini vurgulayan Diken (2016) bu alanda uzman farklı türlerde görev yapan kişilerin varlığından da bahsetmiş ve sınıf öğretmenleri, atölye öğretmeni, rehber öğretmenler, usta öğreticiler, gerekli olduğunda fizik tedavi uzmanı, dil ve konuşma terapisti, odyolog gibi diğer uzmanların da özel eğitimin personellerine dahil olabileceğini ifade etmiştir. Özel eğitim öğretmenleri öğrencilerinin eğitim-öğretim ihtiyaçlarını her öğrenciye göre bireysel plan şeklinde düzenler. Bunun için eğitim-öğretim yılı başında belirli bir süre öğrenci gözlemi yapılır ve planlar gözlem sonuçlarına göre öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanır.

Özel eğitim öğretmenleri, öğrencilerin aileleriyle diğer öğretmenliklere göre çok daha fazla iletişim halinde olmalıdır. Çünkü öğrencilerin engellerinden ötürü ilaç kullanma gibi durumları olabileceğinden sürekli takipte olunması zorunluluğu veya öğrencinin evde yaşadığı bir sorunun okula çok büyük şekilde yansımalarının doğurabileceği durumlar gibi sebepler öğretmen veli ilişkisinin güçlü olmasının gereklerinden birkaçıdır.

6. Özel Eğitimde Sınıf Ortamı

Özel eğitim gerektiren bireyler fiziksel çevrenin beraberinde kendilerini güvende hissettikleri bir ortama ihtiyaç duymaktadırlar. Özel eğitim kurumlarında iyi düzenlenen fiziksel ortam, verilen eğitimin kalitesini de o oranda arttırmaktadır. Fiziki ortamın özel eğitim gerektiren bireylerin farklılıklarına göre olması eğitimin niteliğini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Diğer yandan kurumlarda sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınması bireylerin gelişimine, engel durumlarına ve düzeylerine göre hazırlanan eğitim programlarının uygulanabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bireylere duygusal olarak güven veren bir eğitim ortamında olmaları ve ortama karşı duydukları olumlu duyguları, okul, öğretmen ve arkadaşlıklarına yansıtmaktadırlar. Bu sebeple fiziksel ortam çocuklar için renkli, ilgi çekici olmalı ve etkinliği yapma isteği doğurmalıdır. Çocukların sosyalleşerek aralarında pozitif ilişkiler kurmalarına, materyalleri de aktif olarak kullanılmasına etki ederek güdülenmesini sağlamaktadır (Kıran ve Çelik, 2018, s.59-67).

Özel eğitim kurumlarında fiziksel ortamlar, kazandırılması öncelikli hedef olan öz bakım becerilerine yönelik uygulama ve etkinliklerin yapılabilmesi, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ortamlar olmalıdır. Kurumların yeterli donanım ve uygulama yapılabilmesi için sahip olması, eğitimin hedeflerine ulaşmasında etkili olacaktır. Eğitimde fiziksel ortamlar, gelişimsel ilerleme, akademik öğrenme ve alışkanlık kazandırma süreçlerinde 28 bireylerde olumlu etkiler yaratır. Eğitim ortamının sunmuş olduğu imkânlar ve içerdiği düzenlemeler eğitim süreçlerini destekleyici olduğu kadar kalıcılığını da sağlayabilmektedir (Akmeşe, 2020, s.3). Eğitim ortamlarının fiziksel ortamı, ders kazanımları ve öğretim etkinlikleri birbirlerini destekler ve yapılan çalışmaların etkili olmasını sağlar (Göl Güven, 2017). Bu nedenle okullarda sınıf ortamlarının yeterliliğinin artırılması için öğretim amaçlarına uygun düzenlemelere gidilmelidir (Tabancalı, 2012, s.61-82).

Bireylere kazandırılmak istenen alışkanlık ve becerilerin uygulanmasını kolaylaştıran düzenlemeler, bu alanda istenilen kazanımların öğretilmesini kolaylaştırmaktadır. Bireylerin bilişsel, duyuşsal ve piskomotor gelişimi için uygulanacak ve yapılabilmesi en iyi yöntem bireylerin gelişim özelliklerine göre ortam ve malzemeleri hazırlamak ve yeterli düzeyde teşvik ve destek sağlamaktır (Günaydın, 2006, s.58). Bu noktada eğitimcilere büyük görev düşmektedir eğitim ve öğretim ortamları, öğretmenlerin kişilikleri ve davranışlarının etkisi altındadır. Özel eğitimde eğitim ortamları oluşturulurken bireylerin engel düzeyi yaşı, gelişimsel özellikleri, ilgi ve hazır bulunuşluk seviyeleri dikkate alınarak kurumların eğitsel uygulamalara uygun ve davranış kazandırma süreçlerini kolaylaştırıcı düzenlemelere sahip olması dikkate alınmalıdır. Fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan gelişimsel farklılıkların önlenmesi ve etkili öğrenmenin erken yaşlarda mümkün olması durumunun yarattığı fırsatların kaçırılmaması için eğitim ortamlarının nitelikleri iyileştirilmelidir.

7. Almanya'da Özel Eğitim

Almanya özel gereksinimli bireylerin toplum içinde maruz kaldıkları ayrımcılığı engellemek, ortadan kaldırmak, kamu kurum ve kuruluşlarına erişilebilirliği sağlamak amacıyla özel gereksinimli bireyleri federal kanunlar olan Engellileri Koruma Kanunu (Bundesbehindertengleichstellungsgesetz) ve Genel Eşit Muamele Yasası (AGG – Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz) ile korumaktadır (Bilgin, 2018).

Almanya'da okul eğitimi, devletin eğitimle ilgili yasalarında, bu yasaların altındaki ikincil mevzuatta ve kararnamelerde (ayrıntıları eyaletten eyalete değişebilir) düzenlenmiştir. Tüm eyaletlerde, özel gereksinimli çocukların, diğer tüm çocuklar gibi zorunlu eğitime tabi tutulması bir kanunla güvence altına alınmıştır (Bundesministerium für Arbeit und Soziales [BMAS], 2018). Almanya BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'ni (Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD]) 2007'de imzalayıp, 2009'da onaylayana kadar (Aktion Mensch'den aktaran Anastasiou, Felder, Correia, Shemanov, Zweers ve Ahrbeck, 2020) özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere genellikle özel eğitim okullarında ve özel eğitim öğretmenleri tarafından ayrı bir eğitim veriliyordu.

Bu sistem Almanya'da hala mevcuttur, ancak 2009'dan beri özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma eğitimi veren okullara yönlendirilmesi güçlü bir şekilde

artmıştır (Börnert-Ringleb, Casale ve Hillenbrand, 2021). Ayrıca son veriler, Alman eğitim sisteminde özel eğitime ihtiyacı olan 550.000 öğrencinin eğitim gördüğünü ortaya koymuştur. Bunların %42'si genel eğitim okullarında, %58'i ise özel okullarda eğitim görmektedir. 2008'den 2018'e, genel okullarda eğitim gören özel gereksinimli öğrenci sayısı iki katına çıkmıştır (Nationeler Bildungsbericht, 2021). Almanya'nın kaynaştırma eğitimi ortamlarını artırmaya yönelik adımlarına rağmen, alinyazında özel eğitim politikasını eleştiren çalışmalara da rastlanmaktadır. Powell (2006) çalışmasında Almanya'nın özel gereksinimli bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılığı engellemek ve ortadan kaldırmak amacıyla kabul ettiği kanun, yasa ve düzenlemelere rağmen özel gereksinimli bireylerin mevcut yönlendirmelerinin çoğunlukla ayrılmış ortamlarda sağlanan eğitim ile temsil edildiğini vurgulamaktadır.

Bununla birlikte, kaynaştırma eğitiminin bazı eyaletlerdeki okullarda yıllardır geliştirilip, uygulanmasına rağmen Almanya genelinde hala 7 kural olmaktan uzak olduğu vurgulanmaktadır. Almanya'nın, okul ayrımcılığının en yüksek olduğu Avrupa ülkelerinden biri olmaya devam ettiği de belirtilmektedir (European Agency for Development in Special Needs Education [EADSNE], 2011). 2009'da CRPD'nin (United Nations-UN, 2021) onaylanmasından 10 yıl sonra, kaynaştırma eğitimi savunucuları Almanya'da tamamen kaynaştırma okulları uygulanmasının yavaş ilerlemesi ile ilgili eleştiri getirmişlerdir. Almanya'da CRPD uygulamasını izleme organı olan Deutsche Institut für Menschenrechte (Alman İnsan Hakları Enstitüsü) (DIM) Almanya'nın özel eğitim okullarını içeren bir sistemi sürdürmeye devam etmesi nedeniyle kaynaştırmanın işe yaramadığını iddia etmektedir (Deutsches Institut für Menschenrecht-DIM, 2019). Ancak, Almanya uzun vadeli bir hedef olarak ortaya konan özel gereksinimli bireylerin eğitime eşit katılımını sağlayan kaynaştırma eğitimi için harekete geçtiğini belirtmekte ve Almanya'da son yıllarda genel okullara giden özel gereksinimli çocuk sayısında artış olduğunu savunmaktadır. Ayrıca eğitim sistemi içerisinde ailelerin çocuklarını genel eğitime mi yoksa özel eğitim okullarına mı göndereceklerine karar verme hakkının anayasada güvence altına alındığını belirterek eleştirileri kesin olarak reddetmektedir.

8. Türkiye'de Özel Eğitim

Dünyadaki yasal düzenlemelerle birlikte, özel eğitim alanı, özel gereksinimli bireylerin farklı ihtiyaçlarına hitap etmek üzere genişletilmiştir. Özel eğitim alanında yapılan çalışmalarda farklı eğitim modelleri ve yöntemlerinin kullanılması da gözlemlenmektedir. Özel eğitim hizmetleri, artık sadece gelişimsel bozuklukları olan bireyler için değil, aynı zamanda zihinsel, işitme, görme ve fiziksel engelleri olan bireyler için de sunulmaktadır. Bireylerin özel gereksinimlerine uygun eğitim programları geliştirilmekte ve bu programlar çeşitli kurumlarda uygulanmaktadır. Ülkemizde, özel eğitim hizmetlerinin daha yaygınlaşması için birçok çalışma yürütülmektedir (Melekoğlu, 2014). Özel eğitim bölümleri ve sınıfları açılmakta, özel gereksinimli bireylere yönelik kurumlar kurulmaktadır. Ayrıca, özel eğitim öğretmenlerinin eğitimi ve yetiştirilmesi konusunda da önemli adımlar atılmaktadır. Ancak, Türkiye'deki özel eğitim hizmetlerinin henüz istenilen düzeye ulaşmadığı ve bazı eksikliklerin olduğu da gözlemlenmektedir. Özellikle, özel eğitim hizmetlerine erişim konusunda bazı

zorluklar yaşanmakta ve farklı bölgeler arasında eşitsizlikler görülebilmektedir. Ayrıca, özel gereksinimli bireylerin istihdamı ve sosyal hayata katılımları konusunda da daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de özel eğitim alanının hızla geliştiği ve özel eğitim hizmetlerinin daha yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Ancak, daha kapsamlı ve etkili bir özel eğitim sistemi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yasa 1948 yılında İdil Biret ve Suna Kan'ın yurt dışında müzik eğitimlerini sürdürmelerine olanak sağlamak amacıyla çıkartılmıştır. Bu yasayı, 1949 yılında 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" takip etmiştir. Yasada, korunmaya muhtaç çocuklar tanımlanarak yetiştirilmeleri, bakımları, harcamalar ve sorumlu olacak kişi ve kurumlar genel olarak açıklanmıştır (Kizir ve Memişoğlu, 2017). Türkiye'de özel eğitim hizmetleri, 1950 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından sunulan bir hizmetken, bu tarihten itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) sorumluluğuna geçmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, ülkemizde özel eğitim alanında yasal bir çerçeve oluşturmuş ve 1992 yılında MEB, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü kurarak bu alandaki çalışmalarını daha da geliştirmiştir.

Çağdaş özel eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yasa hazırlığı başlamış ve özel eğitimle ilgili yasa 1997 yılında güncellenerek günümüzde de yürürlükte olan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile özel gereksinimi olan çocukların eğitimi ile ilgili düzenlemeler oluşturulmuştur. Ancak, bu kanunun yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Yasanın yeniden düzenlenmesi için çağdaş özel eğitim ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek önlemler alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yeniden düzenleme ile özel gereksinimi olan çocukların eğitim hakları güvence altına alınmalı, eşit fırsatlara erişimleri sağlanmalı ve uygun kaynaklar sunulmalıdır. Ayrıca, özel eğitimde yer alan kurumlar ve öğretmenler için de nitelikli personel ve kaynakların sağlanması, eğitim programlarının düzenli olarak güncellenmesi ve sürekli geliştirilmesi önemlidir. Yeniden düzenleme çalışmaları doğrultusunda, özel eğitim politikaları ve stratejileri gözden geçirilerek daha insan haklarına uygun, katılımcı ve etkili bir sistem oluşturulmalıdır. Ayrıca, özel eğitimde yaşanan ayrımcılık ve toplumsal dışlanma gibi sorunlar da ele alınarak çözüme kavuşturulmalıdır. Bu yeniden düzenleme sürecinde, özel eğitim alanında çalışan paydaşlar, aileler, uzmanlar ve ilgili kuruluşlar aktif bir şekilde katılım sağlamalı ve görüşleri dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, 573 sayılı KHK'nın yeniden düzenlenmesi ile çağdaş özel eğitim ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek bir yasa oluşturulmalıdır. Bu yeniden düzenleme ile özel gereksinimi olan çocukların eğitimi güvence altına alınacak, eşit fırsatlara erişimleri sağlanacak ve kaliteli eğitim imkanları sunulacaktır. Ayrıca bu KHK'ye dayalı olarak oluşturulan son Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 2006 yılından bu yana yürürlükte bulunmaktadır (Melekoğlu, 2014). Bu yönetmeliğe göre özel eğitim, "özel 18 eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006). Yasal gelişmelerin yanı sıra özel eğitim hizmeti alan öğrencilerin sayılarında da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) eğitim istatistiklerine göre 2002- 2003 öğretim yılında

örgün eğitim sisteminde özel eğitim hizmeti alan öğrenci sayısı 32,180 iken bu sayı 2012-2013 öğretim yılında %585 artışla 220,649 öğrenciye ulaşmıştır. Sayısal verilere göre, özel eğitim öğrencilerinin çoğunluğunun kaynaştırma eğitimine dahil olduğu görülmektedir. 2004-2005 öğretim yılında, örgün eğitim sistemindeki tüm özel eğitim hizmeti alan öğrencilerin %65.5'i (40,050), kaynaştırma eğitimi sunulan okullarda öğrenim görmekteydi. Ancak, 2012-2013 öğretim yılında bu oran %73.1'e yükselerek (161,295) arttığı tespit edilmiştir (Melekoğlu, 2014). Bu sayısal veriler özel eğitim hizmetlerinin ve özel eğitim alanı içinde kaynaştırma uygulamalarının hızla arttığını ortaya koymaktadır (Baykoç Dönmez, 2010).

9. Sonuç

Özel gereksinimi olan bireyler için bireyselleştirilmiş yöntemler, teknikler ve araçlar kullanılarak, her engel türü ve derecesine uygun olarak farklı gruplar için eğitim programları ve planları geliştirilmesi gerekmektedir. Bu özel ortamlarda bireylere sunulan eğitimin, bireylerin gereksinimlerine uygun şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bireylerin yetersizlik alanlarına göre sınıflandırılması, eğitim ortamlarının ve programlarının farklılaşması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, bir bireyin fiziksel engeli varsa, eğitim programı ve ortamı onun fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmelidir. Bu, özel olarak tasarlanmış fiziksel ortamların oluşturulmasını ve özel gereksinimi olan bireylerin fiziksel aktivitelere katılımlarını sağlayacak araçların kullanılmasını gerektirebilir. Benzer şekilde, duyu engeli olan bireyler için işitme veya görmeyle ilgili özel teknikler ve araçlar kullanılarak, eğitim materyalleri ve ortamları onların ihtiyaçlarına uygun hale getirilmelidir. Buna örnek olarak, işitme engelli bireylerin işaret dili veya işitme cihazı gibi araçlarla iletişimlerini sağlayabilecekleri ortamlar yaratılabilir. Özel gereksinime sahip bireyler için bireysel olarak hazırlanan eğitim programları ve planları, bireylerin potansiyellerini en iyi şekilde geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu tür programlar, bireylerin özel gereksinimlerinin yanı sıra, öğrenme stilleri, ilgi alanları ve yetenekleri gibi faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca, bu programlar, bireylerin yaş ve gelişim düzeylerini de dikkate alarak, onların bireysel hedeflerine ulaşmalarını desteklemelidir. Sonuç olarak; özel gereksinime sahip olan bireylerin eğitimleri, bireyselleştirilmiş yöntemler ve araçlar kullanılarak, her engel türü ve derecesine uygun olarak farklı gruplar için hazırlanan eğitim programları ve planlarıyla sunulmalıdır. Bu şekilde, bireylerin potansiyellerini en iyi şekilde geliştirmeleri ve yaşamlarını daha bağımsız ve üretken bir şekilde sürdürmeleri sağlanabilir.

Kaynakça

- Akmeşe, A. (2020). Kurum merkezli okul öncesi eğitimde fiziksel ortamların ve öz bakım beceri uygulamalarının kalitesinin karşılaştırılması (Elâzığ ili örneği). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Aksoy, V. (Ed.) (2016). Özel eğitim. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Baykoç Dönmez, N. (2010). Öğretmenlik programları için özel eğitim. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Bilgin, A. (2018). Çatışma Çözme Teknikleri. Bir Ölçek Geliştirme Çalışması.
- Cavkaytar, A. & Diken, H.İ. (2007). Özel eğitime giriş. Ankara: Kök.
- Coşkun, İ. , DüNDAR, Ş. ve Parlak, C. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (2008-2013). *Ege Eğitim Dergisi*, 15 (2), 375-396.
- Çakıroğlu, O. (2019). Özel eğitimde temel kavramlar. V. Aksoy (Ed.) Özel Eğitim (3. Baskı), Ankara, Pegem Akademi.
- Diken, İ. H. (Ed.). (2016). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Ankara: Pegem Akademi.
- Eripek, S. (2005). Özel eğitim. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Göl-Güven, M. (2017). Erken çocukluk eğitiminde alan tasarımı ve kullanımı: Kültürler arası karşılaştırma. *İlköğretim Online*, 16(4), 1732-1752.
- Günaydın, S. (2006). Sanat eğitimi kapsamında resim-iş eğitiminin çocuk esirgeme kurumlarındaki çocukların gelişim sürecine katkıları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karabörk, R. (2018). Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına ilişkin görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Kıran, H. & Çelik, K. (2018). Etkili sınıf yönetimi. Ankara: Anı.
- Kızır, M., & Memişoğlu, S. P. (2017). Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına dair görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 1994-2013.
- Melekoğlu, M. A. (2014). Special education today in Turkey. Special education international perspectives: *Practices across the globe*, 28, 529-557.
- Memişoğlu, S.P. (2001). Çağdaş eğitim denetimi ilkeleri açısından ilköğretim okullarında öğretmen denetimi uygulamalarının değerlendirilmesi.(Yayınlanmamış doktora tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Metin, N. (Ed.). (2018). Özel gereksinimli çocuklar. Ankara: Anı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2017). Görme yetersizliği. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü.

Millî Eğitim Bakanlığı (2019). İş ve beceri uygulamaları dersi öğretim programı el sanatları alanı. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü.

Sucuoğlu B, & Kuloğlu N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.

Şahbaz, Ü. (Ed.). (2019). *Özel eğitim ve kaynaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tabancalı, E. (2012). *Sınıf ortamının fiziksel özellikleri*. H. Kıran (Ed.), Etkili sınıf yönetimi kitabı içinde (s. 61- 82). Ankara: Anı.

Strategic Research Academy ©

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.